

שירת הסביבה

הכול נראה בסדר / עדנה גורני

עורכת המדור
ד"ר עדנה גורני
ednagorney@yahoo.com

השָׁדָה יֵרֵק רֵעֵנָּה
שׁוֹרוֹת אֶסְפָּסֶת וְטִין מִדְּשָׁן
קוֹיִם מְקַבְּלִים נִפְגָּשִׁים בְּאַפָּק.
תָּרָה אַחֵר תִּנּוּכֶת הַשָּׁדָה
דִּיָּה מֵתָה, פֶּגֶר עָקֵב,
רָצָה אַחֵר תִּנְשָׁמֶת מִנְסָה לְעוֹף
מִשְׁקוֹלוֹת בֶּץ לְרִגְלִי,
כְּנֶפֶיָּה כְּבָדוֹת מֵרֵעַל, שְׂרִירָיָה מִשְׁתַּקִּים,
מִנְסָה לְהַפְחִיד אוֹתִי בְּנִקְיֹשׁוֹת מְקוֹר.
אֵין שְׁלִטִּי אֶזְהָרָה. פֶּגֶר עָקֵב, דִּיָּה מֵתָה,
מִי רוֹאֶה אֶת מוֹתָם? רֵעַל נִמְסָךְ בְּרִקְמוֹת,
מִצְפָּה עָלִים יִרְקִים שְׂאוֹכְלוֹת פְּרוֹת,
מִסְתַּנֵּן לְחֶלֶב אוֹתוֹ שׁוֹתִים יְלָדִים,
מִקְנֵן בְּעֶבְרִים, בְּחֶלֶב אֵם, זוֹרֵם בְּעוֹרְקִים,
חֶלֶב בְּרִיא, חֶלֶב לֶכֶן,
לֹא תִוִּיּוֹת אֶזְהָרָה, לֹא וַעֲדַת חֲקִירָה,
לֹא צְבָעִי מֵאֶכֶל וְתוֹסְפוֹת מְלֹאכוֹתִיּוֹת.

מתוך: עדנה גורני. 2014. גרר ועילוי. תל-אביב: עולם חדש.

שגרה השימוש הנרחב בחומרי הדברה ובכימיקלים שונים בחקלאות, בתעשייה ובסביבה הביתית. קרסון תיארה כיצד הכימיקלים מגיעים לכל מקום, וגורמים לנזק סביבתי חמור ולבעיות בריאותיות בשל חדירתם לשרשרת המזון, למים ולאדמה ואף לגוף האדם. והמפחיד ביותר – הפלישה הזו איננה מורגשת, היא נעשית במסתרים, ללא טעם, ריח או צבע – החומרים מסתננים לסביבה וממנה לגוף שלנו, משפיעים על תהליכים הורמונליים וגנטיים, וכך עוברים באורח עקיף ואף ישיר – דרך השליה ועם חלב האם – לדור הבא. בתגובה לספר התקיפו יצרני חומרי ההדברה את קרסון, וטענו נגדה שהיא אינה פטריוטית, שכן לביקורת שמתחה על חברות הכימיקלים היה פוטנציאל לפגוע בכלכלה האמריקנית^[6]. טיעון דומה משמש גם אצלנו. כאשר הציעו מנדלסון ושותפיו להקים שמורות טבע בישראל, היו שתקפו את ההצעות האלה כי ראו בהן "מגמה לזרוק את היהודים לים כדי להותיר את ארץ ישראל לחיות ולצמחים"^[4]. התנגדות לפיתוח נתפסה ועדיין נתפסת כהתנגדות לציונות ולאתוס הפיתוח, ולפיכך כבגידה.

את השיר הזה כתבתי מזיכרון חי וכאוב. במסגרת עבודתי בשמורת החולה בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-20, הוטל עליי לשוטט בשדות שהקיפו את השמורה, לאסוף פגרים של עופות דורסים שהורעלו הרעלה משנית בשדות אספסת מרוססים באזורין, זרחן אורגני, ולהציל את המעטים שעדיין לא מתו. הריסוס נועד להרעיל את הנברנים שגרמו נזקים לאספסת, אך בטווח הארוך יעילותו התבטאה בפגיעה קשה דווקא בעופות הדורסים. גידול האספסת בשטחים גדולים שנה אחר שנה, קצב הרבייה הגבוה של הנברנים והתמעטות הדורסים המועילים בטריפה שלהם, אפשרו לאוכלוסיית הנברנים להתאושש במהירות מההרעלה. כותרת השיר היא 'הכול נראה בסדר', ואכן למראית עין כך היה. בשדות לא היו שלטי אזהרה. הירוק הסתיר מהעין את הקטל. ולא רק את הקטל המידי, אלא גם את הסתננות הכימיקלים לסביבה. אחת הראשונות להתריע על סכנה שכזאת הייתה רייצ'ל קרסון, זואולוגית, ביולוגית ימית וסופרת אמריקאית. בשנת 1962 יצא לאור ספרה האביב הדומם^[5] שתיאר את הנזקים הסביבתיים האדירים

נברן חסר מזל. זוג מקנן של תנשמות מחסל בין 2,000 ל-6,000 מכרסמים בשנה | צילום: אמיר עזר

הטריפה של התנשמות מגדילה את היבול, והכנסות החקלאי עולות הרבה מעבר להשקעה הכספית בתיבות הקינון ובתחזוקתן^[2,1]. מי רואה את מותן של הציפורים המורעלות, שואל השיר. זוהי דוגמה אחת מני רבות להכחדה ההמונית שאנחנו נמצאים בתוכה. הרס כדור הארץ ושינוי האקלים "נתפסים כמופשטים, רחוקים ובודדים, ולא כמו שלוחות של סיפור המתחזק והולך. [...] אם נסכים למציאות העובדתית (שאנחנו הורסים את כדור הארץ), אבל לא נצליח להאמין בה, איננו עדיפים על מי שמכחישים את קיומו של שינוי האקלים מעשה ידי האדם"^[3].

מקורות

- [1] מוטרוי, צ'רטר מ, אלון ד ואחרים. 2013. השימוש בתנשמות ובבזים כמדברים ביולוגיים בחקלאות. אקולוגיה וסביבה 4(1): 8–10.
- [2] לשם י. 50 שנות צפרות בישראל. ידיעות ספרים והחברה להגנת הטבע.
- [3] ספרן פויר ג'. 2019. אנחנו האקלים – הצלת כדור הארץ מתחילה בארוחת הבוקר. תרגום: ריפין ש. שוהם: כנרת, זמורה.
- [4] פז ע. 1981. ארץ הצבי והיעל. תל אביב: מסדה.
- [5] קרסון ר. (1962) (1966). האביב הדומם. תרגום: שרת י. תל אביב: טבע ובריאות.

- [6] Garb Y. 1996. Change and continuity in environmental world-view: The politics of nature in Rachel Carson's 'Silent Spring'. In: Macauley D (Ed). Minding nature — The philosophers of ecology (pp. 229–256). New York and London: The Guilford Press.

חיוני להבין, כפי שכותב פרופ' איל פרנק בגיליון זה (עמודים 6–7), כי על הכלכלה, כתחום דעת העוסק בהקצאת משאבים ובהכוננת מדיניות, לשלב "את המגוון הביולוגי בליבת החשיבה", מאחר ש"מערכות אקולוגיות אינן 'הרקע' לפעילות הכלכלית, אלא תשתית היסוד שמאפשרת אותה". אנחנו תלויים במערכות אקולוגיות מתפקדות וחיוניות: מים, מזון, האבקה, ויסות מזיקים, מניעת שיטפונות, חומרי גלם ועוד. מנקודת מבטו ככלכלן, פרופ' פרנק מודאג מהמחיר שאנו משלמים מכיוון שאיננו מבינים לעומק את תפקודן של מערכות אקולוגיות מורכבות. כדוגמה למורכבות הוא מזכיר מקרה של ירידה בכמות עטלפים, שגרמה לעלייה בכמות חרקים, שגררה עלייה בהדברה – דבר שהייתה לו עלות בריאותית קשה, עלייה בתמותת תינוקות ועלות כלכלית.

בישראל יש חקלאות אורגנית מפותחת, שמותאמת למערכת האקולוגית ואף משתמשת בה להדברת מזיקים. לנוכח כישלון ההדברה הכימית בעמק החולה נערך בה ניסיון ראשון להדברה ביולוגית באמצעות תנשמות. לאחר שגם הניסיון הזה לא עלה יפה, הוצבו בשנת 1983 בשדות האורגניים של קיבוץ שדה אליהו 14 תיבות קינון לתנשמות. תנשמות שתרות אחר מקומות קינון אכלסו במהירות את התיבות שמוצבות בשדות שניחנו בשפע טרף פוטנציאלי – נברנים^[2]. כל זוג מקנן של תנשמות מחסל בין 2,000 ל-6,000 מכרסמים בשנה, ובזים תורמים אף הם את חלקם בוויסות המזיקים. בעקבות ההצלחה הראשונית מוצבות כיום בשדות חקלאיים ברחבי הארץ תיבות קינון לתנשמות ולבזים מצויים^[1]. הכדאיות הבריאותית והכלכלית ברורה – אין צורך בחומרי הדברה. יתרה מכך,